

Idioombegrip door kinderen

Wanneer kunnen kinderen idiomen begrijpen op het niveau van
volwassenen?

Sarah De Wilde

5548810

Bachelor eindwerkstuk

NE3VD11017

7,5 ECTS

7 juni 2017

Nederlandse taal en cultuur

Universiteit Utrecht

Begeleider: Brigitta Keij

Tweede lezer: Sterre Leufkens

Inhoudsopgave

Samenvatting			3
1. Inleiding	1.1	Figuurlijk taalgebruik	3
	1.2	Theory of mind	5
	1.3	Idiomen	7
	1.4	Idioomverwerving door kinderen	8
	1.5	Huidig onderzoek	9
	1.6	Hypothese	10
2. Methode	2.1	Participanten	10
	2.2	Materiaal	10
	2.3	Procedure	11
	2.4	Pre-test	12
3. Resultaten			12
4. Discussie en conclusie	4.1	Discussie	19
	4.2	Conclusie	25
5. Literatuurlijst			25
6. Bijlagen	6.1	Voorbeelditem	27
	6.2	Testitems	27

Samenvatting

Jonge kinderen blijken letterlijk georiënteerd te zijn in hun taalbegrip en oudere kinderen blijken meer idiomatisch georiënteerd. Uit eerder onderzoek blijkt dat Franstalige kinderen van 10 jaar meestal idiomatische expressies kunnen begrijpen. Bij dit onderzoek werden drie groepen kinderen onderzocht: kinderen van 6, 8 en 10 jaar. In het huidige onderzoek wordt gekeken op welke leeftijd Nederlandssprekende kinderen idiomen kunnen begrijpen op het niveau van volwassenen, wat hier gelijk staat aan 80 procent figuurlijk geïnterpreteerd.

Daarvoor werd een range van kinderen van 7 tot en met 13 jaar getest. Aangezien er met een range van leeftijden wordt gewerkt in plaats van met groepen leeftijden, kan preciezer worden bepaald wanneer kinderen idiomen begrijpen. Het onderzoek bestond uit 15 items waarin een idioom was verwerkt. Kinderen konden uit drie afbeeldingen kiezen welke volgens hen de betekenis van het idioom het beste weergaf: de letterlijke interpretatie, de figuurlijke interpretatie en een afleider. De resultaten lieten zien dat alle kinderen na 4100 dagen, dus op 11-jarige leeftijd, idiomen konden begrijpen op het niveau van volwassenen. Sommige kinderen konden de idiomen al op jongere leeftijd goed interpreteren. Kinderen van 7 tot 9 jaar bleken idiomen vaak letterlijk te interpreteren. Voor de leeftijd van 9 tot 11 jaar zijn wisselende resultaten gevonden. Het lijkt erop dat idioombegrip afhankelijk is van zowel bekendheid als meta-pragmatische kennis.

1. Inleiding

1.1 Figuurlijk taalgebruik

Het is al lange tijd bekend dat er naast letterlijke taal ook figuurlijke taal bestaat (Giora, 1999). Een figuurlijke uitspraak is een uitspraak die meer inhoudt dan er letterlijk wordt gezegd (Winner, Levy, Kaplin & Rosenblatt, 1988). Figuurlijke taal interpreteren houdt in dat

er een brug moet worden geslagen tussen wat er wordt gezegd en wat er wordt bedoeld (Bernicot, Laval & Chaminaud, 2007). Deze brug kan volgens Bernicot et al. (2007) worden geslagen door gedeelde wereldkennis tussen de deelnemers van een gesprek. In figuurlijke taal wordt een relatie tussen linguïstische, cognitieve en pragmatische vaardigheden gelegd, die belangrijk is in taalontwikkeling (Tolchinsky, 2004). Zelfs in de meest dagelijkse gesprekken is het gebruikelijk om figuurlijke taal, zoals metaforen en ironie, te gebruiken, maar ook in literatuur en poëzie worden deze vormen van figuurlijke taal vaak gebruikt (Winner et al., 1988).

In het onderzoek van Winner et al. (1988) worden vaardigheden die nodig zijn om metaforen en ironie te kunnen begrijpen onderzocht. Volgens Winner et al. (1988) zijn er drie stappen nodig om de figuurlijke taal te kunnen begrijpen: 1) eerst moet de figuurlijke intentie opgespoord worden, 2) vervolgens moet de relatie tussen wat gezegd en wat bedoeld wordt opgespoord worden en 3) als laatste moet de onuitgesproken betekenis opgespoord worden. Sommige kinderen van 6 jaar maken bij metaforen nog fouten bij stap 1, omdat zij nog moeite hebben met het lezen van de intenties van een spreker. 6-jarigen maken meer fouten bij stap 2, omdat zij de intentie van de spreker niet herkennen. De derde stap levert problemen op voor kinderen van 8 jaar, want zij kunnen de onuitgesproken betekenis vaak nog niet achterhalen. Dit vermogen wordt tussen de 8 en 10 jaar ontwikkeld. Voor ironie geldt dat kinderen van 6 jaar de ironie soms misten en de uiting letterlijk interpreteerden. Kinderen van 9 tot 13 jaar herkenden dat een uitspraak niet waar was, maar zij hadden moeite om de intentie van de spreker te achterhalen. Volgens Winner et al. (1988) moet iemand bekwaam zijn in het herkennen en begrijpen van de twee mogelijke taalvormen, letterlijk en figuurlijk, om literatuur goed te kunnen lezen. Omdat kinderen moeite hebben met het begrijpen en herkennen van figuurlijke taal, kunnen zij de belangrijkste boodschap in literatuur en poëzie

missen. Ook in de eerdergenoemde dagelijkse gesprekken kunnen zij de gesproken boodschap hierdoor mislopen.

Volgens Giora (2002) werd in de eerste discourse-begrips-modellen, zoals het standaard pragmatiek model (Grice, 1975; Searle, 1979) gedacht dat iemand eerst de letterlijke betekenis van een uiting activeerde voordat de figuurlijke betekenis geactiveerd kon worden. Wanneer de letterlijke betekenis niet gepast bleek, werd deze pas vervangen door de figuurlijke betekenis (Giora, 1999). Giora (1997) stelde voor dat de eerste interpretatie, de letterlijke, de betekenis zal zijn waar het makkelijkste toegang in het mentale lexicon toe te krijgen is. Wanneer een woord twee mogelijke bekende betekenissen kan hebben, zal de opvallendste betekenis degene zijn die bijvoorbeeld het populairste, het meest frequent of het bekendst is bij de persoon die het hoort. (Giora, 1999). Hiervoor is het noodzakelijk dat de figuurlijke intentie opgespoord wordt, zoals in stap 1 van Winner et al. (1988) die eerder werd besproken. Giora (2002) heeft aan de hand van verschillende studies op dit gebied geconstateerd dat opvallendheid, zoals frequentie en bekendheid, meer bepalend is voor het verwerken van figuurlijke taal dan context.

1.2 Theory of mind

Theory of mind (ToM) is het vermogen om een mentale staat toe te schrijven aan jezelf of aan anderen (Sodian & Kristen, 2010). Deze mentale staat kan slaan op een gedachte, kennis, geloof, emotie of een verlangen. Door representaties te maken van de mentale staat van iemand anders, kun je uitingen en gedrag van iemand voorspellen en beoordelen (Brownell & Martino, 1998). Een kritische test om *ToM* vermogen te testen is een *false belief* test (Sodian & Kristen, 2010). Een *false belief* test beoordeelt het vermogen van een kind om te redeneren over gedragsconsequenties van een overtuiging die niet gelijk is aan de werkelijkheid

(Milligan, Astington & Dack, 2007). Uit onderzoek van Wimmer en Perner (1983) blijkt dat kinderen rond 4 jaar de verkeerde acties van een individu juist beginnen te voorspellen. Voor hun vierde jaar kunnen kinderen dit nog niet, maar er zijn ook kinderen die dit op 5-jarige leeftijd pas kunnen. Volgens Milligan et al. (2007) kunnen kinderen op 5-jarige leeftijd begrijpen dat mensen een eigen mentale representatie van de wereld maken en dat deze representaties bepalen wat mensen zeggen en doen. Jongere kinderen baseren hun keuze op de realiteit en niet op de gedachten van iemand anders. Ze kunnen nog niet inzien dat hoe andere mensen de wereld zien kan afwijken van hun eigen mentale toestand (Premack & Woodruff, 1978).

ToM wordt vaak in verband gebracht met taalontwikkeling. In literatuur wordt een wederzijdse beïnvloeding van taal en *ToM* gesuggereerd (Milligan et al., 2007; Sodian & Kristen, 2010). Milligan et al. (2007) vonden een significante relatie tussen het taalvermogen en het vermogen om *false belief* te begrijpen van kinderen. Als kinderen de uitspraken van hun ouders over een mentale staat kunnen begrijpen, betekent dit dat ze later makkelijker *ToM* kunnen begrijpen (Slaughter, Peterson & Mackintosh, 2007). Astington & Jenkins (1999) vonden dat taal nodig is voor *ToM*, maar dit is andersom ook het geval. In Baldwin (1991) werd namelijk beweerd dat *ToM* kinderen helpt met het leren van woorden.

Kinderen met een normale ontwikkeling kunnen, zoals eerdergenoemd, *false belief* taken vanaf 4 jaar correct beantwoorden. Het onderzoek van Baron-Cohen (1985) toont aan dat kinderen met autisme en een mentale leeftijd van boven de 4 jaar vaak falen op testen van *false belief*. Deze mensen hebben ook moeite met het begrijpen van figuratief taalgebruik (MacKay en Shaw, 2004). Happé (1994) beweert dat mensen met autisme taaluitingen in te ruime context letterlijk interpreteren. Dit bevestigt de aanname dat er een relatie is tussen *ToM* en taal.

1.3 Idiomen

Idiomen zijn een vorm van figuurlijke taal die in de literatuur vaak in verband worden gebracht met het begrip compositionaliteit (Nunberg, Sag & Wasow, 1994; Grant & Bauer, 2004). Dit begrip houdt in dat de betekenis van een uiting voorspeld kan worden op basis van de betekenissen van de aparte elementen. Bij idiomen is dit niet het geval. Idiomen zijn dus niet-compositioneel. Volgens Grant en Bauer (2004) zijn idiomen in de literatuur niet goed gedefinieerd. De gebruikte definitie, die zegt dat idiomen niet-compositioneel zijn, houdt geen rekening met andere belangrijke dimensies van idiomaticiteit, zoals conventionaliteit en figuratie (Nunberg et al., 1994). Nunberg et al. (1994) hebben 6 punten aangedragen om idiomen te definiëren, maar deze punten beslaan volgens hen niet alle idiomen. Ze vinden het lastig een eenduidige omschrijving van idiomen te geven. De punten die Nunberg et al. (1994) aandragen zijn: idiomen zijn conventioneel en hebben te maken met inflexibiliteit, wat betekent dat idiomen alleen voorkomen in een beperkt aantal syntactische constructies. Daarnaast bevatten ze vaak verschillende typen figuratie, zoals metaforen, metonymia en hyperbolen. Verder worden idiomen gebruikt om terugkerende situaties te beschrijven en impliciet te verklaren, door deze situaties te koppelen aan concrete objecten, voorbeelden zijn *climbing walls* en *chewing fat* (Nunberg et al., 1994). Als vijfde worden idiomen doorgaans geassocieerd met informele omgangstaal en komen ze vooral in de volksmond, de orale cultuur, voor. Ze komen echter ook voor in literatuur, zoals krantenberichten. Tot slot, worden idiomen doorgaans gebruikt om een bepaalde evaluatie of affectieve houding te impliceren ten opzichte van de fenomenen die ze aanduiden.

Volgens de hypothese van Giora dat opvallendheid bepalend is voor de verwerking van figuratief taalgebruik worden bekende idiomen zowel in een idiomatische georiënteerde context als in een letterlijk georiënteerde context geactiveerd, omdat de idiomatische betekenis opvallender is dan de letterlijke betekenis (Giora, 1999). In een context die

idiomatisch georiënteerd is wordt alleen de idiomatische betekenis geactiveerd (Giora, 1999). Een idiomatisch georiënteerde context houdt in dat de lezer of luisteraar verwacht dat een uiting figuurlijk zal zijn. In een letterlijk georiënteerde context wordt zowel de letterlijke als de idiomatische betekenis geactiveerd. Volgens Gibbs (1980) worden idiomen sneller gelezen in een idiomatische context dan in een letterlijk georiënteerde context.

1.4 Idioomverwerving door kinderen

Volgens de hypothese dat verwerving via blootstelling plaatsvindt wordt verwacht dat idiomen die vaker in de omgeving van een kind gebruikt worden makkelijker begrepen worden dan onbekende idiomen (Levorato & Cacciari, 1995). Levorato en Cacciari (1995) spreken over vier fases waarin de figuratieve competentie tot stand komt. Het model legt de relatie tussen het begrip en de productie van idiomen uit. In fase 1 interpreteren kinderen idiomen op de letterlijke manier. In fase 2 zijn kinderen in staat om aanwijzingen te zoeken die tot de idiomatische betekenis kunnen leiden. In fase 3 leren kinderen dat een communicatieve uiting op verschillende manieren gerealiseerd kan worden, zoals idiomatisch, letterlijk of ironisch. Ten slotte kunnen de kinderen in fase 4 zelf idiomatische expressies uiten. Begrip komt dus voor productie, ondanks dat blootstelling alleen invloed heeft op productie. Dit komt doordat voor het begrip van idiomen het idioom zelf nog niet geleerd hoeft te zijn, maar dat kinderen in staat zijn aan de hand van aanwijzingen uit de context de figuurlijke betekenis van een uiting te achterhalen.

In het onderzoek van Levorato en Cacciari (1995) werd de ontwikkeling van figuratieve taal bij basisschoolkinderen getest. Jonge kinderen bleken letterlijk georiënteerd in hun taalbegrip. Dit kan verklaard worden aan de hand van het feit dat zij informatie segment na segment verwerken (Levorato & Cacciari, 1995). Oudere kinderen waren meer idiomatisch

georiënteerd in hun taalbegrip. Verder kwam naar voren dat eerst begrip en pas later productie van idiomen wordt verworven. Het onderzoek suggereert dat de ontwikkeling van figuratief taalgebruik tussen de 7 en 11 jaar plaatsvindt. Bernicot, Laval en Chaminaud (2007) hebben onderzoek gedaan naar figuurlijke taalverwerving bij kinderen. Zij onderzochten de verwervingsvolgorde van: indirecte verzoeken, conversationele implicaturen en idiomen. Groepen Franstalige kinderen van 6, 8 en 10 jaar deden mee. Idiomen blijken het eerst verworven wat betreft meta-pragmatische kennis, wat betreft begrip als laatste. Idiomen werden door de 10-jarige kinderen meestal begrepen en door de meeste jongere kinderen niet. 6-jarigen begrepen implicaturen en 8-jarige kinderen begrepen indirecte vragen. De resultaten over idiomen tonen aan dat meta-pragmatische kennis verschijnt tussen de leeftijd van 8 tot 10 jaar (Laval, 2003). Het begrip van idiomen en de verwerving van meta-pragmatische kennis vallen dus rond dezelfde leeftijd.

1.5 Huidig onderzoek

In het huidige onderzoek zal het begrip van idiomen door kinderen getest worden aan de hand van uitdrukkingen en spreekwoordbegrip. De kinderen die aan het onderzoek deelnemen zijn Nederlandssprekende kinderen. De vraag die beantwoord zal worden is op welke leeftijd kinderen op een volwassen niveau idiomatische expressies kunnen begrijpen. Met het niveau van een volwassene wordt hier bedoeld dat kinderen in minstens 80 procent van de gevallen de goede betekenis van de idiomen kunnen achterhalen. Dit percentage is gebaseerd op het onderzoek van Bernicot et al. (2007), die aannemen dat kinderen idiomen goed kunnen begrijpen wanneer zij 16 van de 20 items goed beantwoorden, wat gelijk staat aan 80 procent. Iemand die in 80 procent van de gevallen een goed antwoord geeft, weet dat er een andere betekenis van toepassing is dan de letterlijke. In dit onderzoek worden kinderen niet ingedeeld in groepen van een bepaalde leeftijd, maar wordt een range van 7 tot en met 13 jaar getest.

Kinderen blijken grotendeels op een leeftijd van 10 jaar idiomen te begrijpen. Het kan echter zijn dat kinderen al eerder op het niveau van een volwassene idiomen begrijpen. Door kinderen niet in groepen in te delen kan preciezer worden onderzocht waar de grens ligt van het wel en niet begrijpen van idiomen door kinderen.

1.6 Hypothese

Aan de hand van eerdere literatuur wordt verwacht dat rond de 10 jaar het begrip van idiomatische taaluitingen bij de meeste kinderen aanwezig is.

2. Methode

2.1 Participanten

In totaal namen er 46 Nederlandssprekende kinderen deel aan het onderzoek. De leeftijd van de kinderen varieerde van 7 tot en met 13 jaar. Er deden 25 meisjes en 21 jongens mee aan het onderzoek. 30 kinderen werden op school getest, 12 kinderen via een buitenschoolse opvang (BSO) en 4 in huiselijke omgeving. In de resultaten is één participant buiten beschouwing gelaten omdat deze niet binnen de gewenste leeftijdsrange viel en één participant is buiten beschouwing gelaten vanwege resultaten die erg afweken in vergelijking met leeftijdsgenoten, mogelijk door kenmerken van autisme.

2.2 Materiaal

Het materiaal bestond uit 15 testitems en één oefenitem, alle 16 items bevatten twee zinnen waarin een idioom was verwerkt. De items waren van tevoren ingesproken en werden via een

audio-fragment afgespeeld, terwijl er drie afbeeldingen in beeld te zien waren. De tekst was opgenomen door een mannelijke stem, die op een rustig en duidelijk tempo sprak. De eerste zin van elk item was een inleidende zin, waarin omschreven werd wat de situatie was. In de tweede zin werd het idioom genoemd. Een voorbeeld van een testitem was: ‘Hij heeft geen zin in zijn eten. Hij eet met lange tanden’. Bij elk item werden drie afbeeldingen getoond. Eén van de afbeeldingen beeldde de letterlijke betekenis van het idioom uit, één de figuurlijke betekenis en de derde optie was een afleider. In de bijlage staat de complete lijst met items. Tijdens het experiment werden deze condities in verschillende volgordes naast elkaar gepresenteerd. De afleider was toegevoegd om uit te kunnen sluiten dat kinderen gokten, helemaal niet oplette of de zin helemaal niet begrepen. De afbeeldingen die de kinderen konden kiezen waren allemaal getekend en afgebeeld in zwart-wit, zodat er geen verschil was in de mate van aantrekkelijkheid tussen de afbeeldingen, zoals te zien is in de bijlage.

2.3 Procedure

Tijdens het onderzoek naar idioombegrip bij kinderen werd gebruik gemaakt van een tablet. De participanten van de school en de BSO werden één voor één uit de groep gehaald en er werd aan hen gevraagd of ze wilden meedoen met het onderzoek. Vervolgens kwam de participant naast de proefleider te zitten en werd de tablet voor de participant op tafel gelegd. Dit gebeurde in alle gevallen in een stille ruimte die was afgesloten en waar naast de participant en de proefleider niemand aanwezig was. Op deze manier kon afleiding zoveel mogelijk voorkomen worden. Wanneer het kind met de tablet voor zich zat, legde de proefleider kort uit wat er werd verwacht. Vervolgens werd het onderzoek op de tablet gestart. Hierop werd nog een keer een korte uitleg gegeven van wat de kinderen moesten doen. Daarna volgde één voorbeelditem, waarbij nadat de participant een afbeelding had aangeklikt, de juiste afbeelding een groene kleur kreeg. De voorbeeldopgave was bedoeld om de kinderen

te laten zien dat de uitspraak niet letterlijk geïnterpreteerd moest worden. Daarna volgden de testitems achter elkaar, zonder pauzes. Bij elk item kreeg de participant de keuze uit drie afbeeldingen die de mogelijke betekenis van het idioom weergaven. Participanten konden de afbeelding waarvan zij dachten dat dit de goede betekenis uitbeeldde aanraken op het scherm van de tablet. Wanneer er een afbeelding was aangeraakt, kwam het volgende item in beeld. Een afbeelding kon pas aangeklikt worden wanneer de tekst volledig was voorgelezen, zodat de kinderen niet direct konden doorklikken. In totaal waren de participanten 5 tot 10 minuten per persoon bezig.

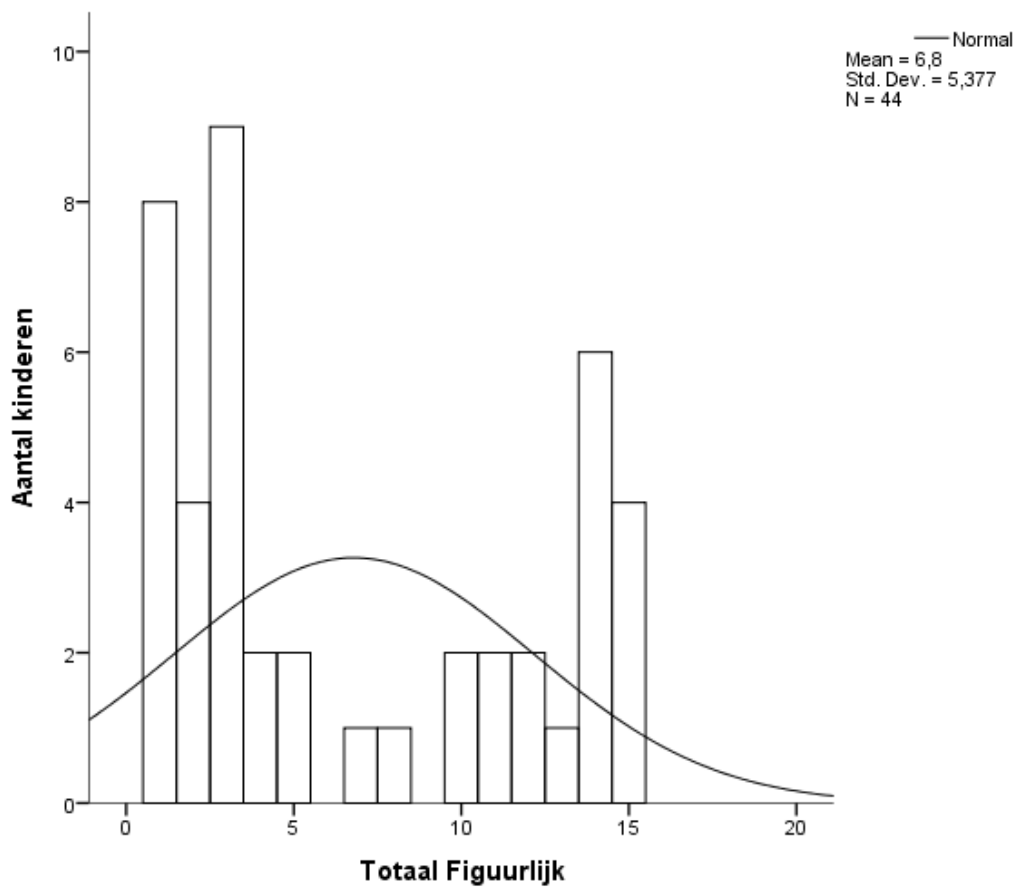
2.4 Pre-test

Voor het echte onderzoek werd gedaan is er een pre-test gedaan. Door middel van de pre-test werd duidelijk of het materiaal door volwassenen begrepen werd en of het dus goede testitems waren. Aan 3 volwassenen werd gevraagd om de testprocedure af te leggen voordat de kinderen het onderzoek zouden doen. De participanten van de pre-test waren Nederlandse moedertaalsprekers. Wanneer de participanten van de pre-test voor 80 procent de vragen correct antwoordden konden de items bij de kinderen getest worden. In alle drie de gevallen beantwoordden de participanten alle 15 items correct: zij kozen voor de afbeeldingen met de figuurlijke interpretatie van de idiomatische expressies. De pre-test werd via een laptop afgenomen.

3. Resultaten

Alle participanten voltooiden het experiment. De uitkomstmaat in dit onderzoek is het aantal keer dat de participant voor de figuurlijke afbeelding van de idiomatische expressies heeft gekozen. In *figuur 1* is te zien dat de antwoorden niet normaal verdeeld zijn. Participanten

hadden of een hoge score of een lage score op de figuurlijke interpretatie van de idiomen. Wanneer participanten laag scoorden op de figuurlijke interpretatie, hadden zij een hoge score op het aantal antwoorden met de letterlijke interpretatie en andersom. De afleider werd niet vaak gekozen en het aantal afleiders was gelijk verdeeld over de participanten en leeftijden, zie *tabel 1* voor de exacte cijfers.

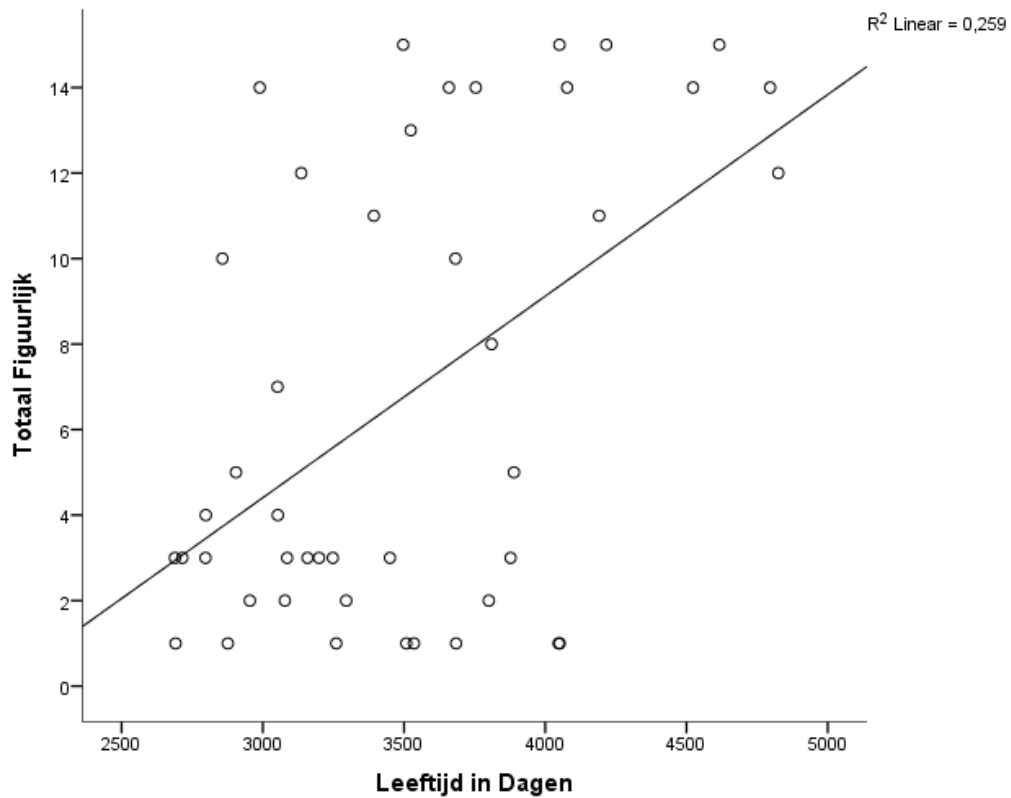

Figuur 1. Totaal aantal keer gekozen voor het figuurlijke antwoord (N=44).

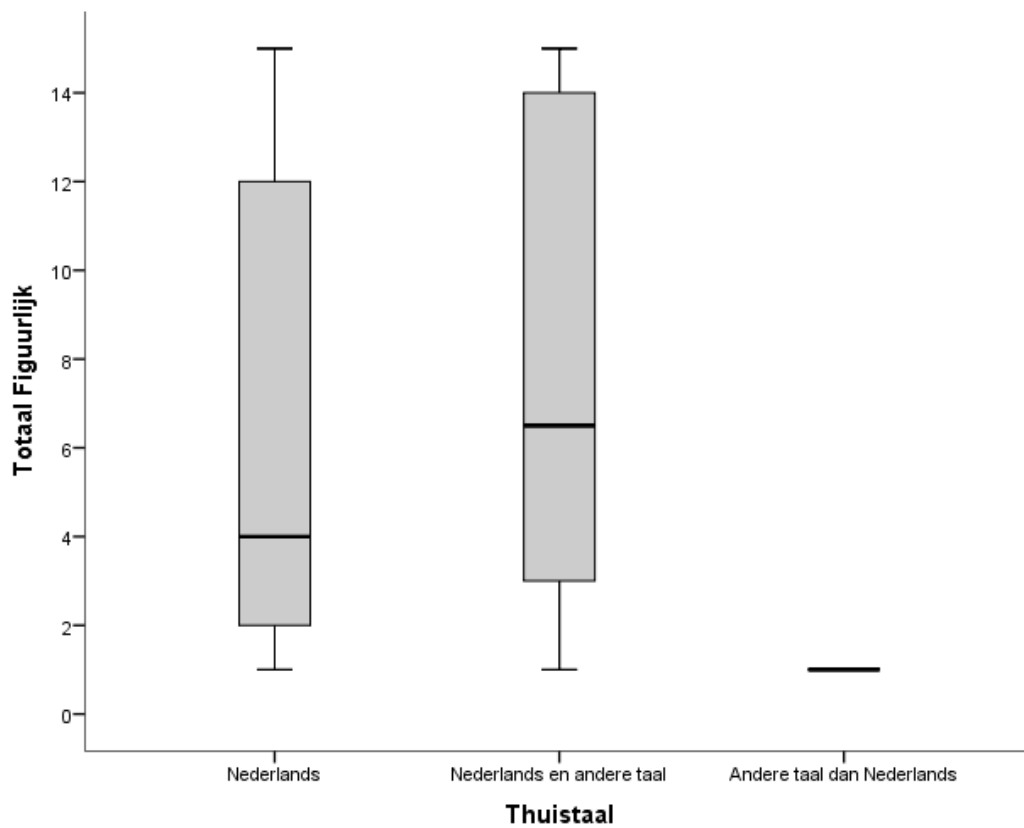
Tabel 1. Aantal keer gekozen voor afleider per leeftijd in jaren (N=44).

Leeftijd	0 keer afleider	1 keer afleider	2 keer afleider
7	5	1	2
8	9	0	2
9	3	2	2
10	6	2	0
11	5	1	0
12	1	1	0
13	1	1	0
Totaal	30	9	6

In *figuur 1* zijn 44 participanten meegenomen. Twee participanten zijn bij de resultaten geëxcludeerd, zodat de gegevens kunnen worden gegeneraliseerd. De eerste participant werd geëxcludeerd omdat deze niet binnen de gewenste leeftijdsgrens van 7 tot en met 13 viel. De tweede omdat deze erg afwijkende resultaten had ten opzichte van leeftijdsgenoten en er vermoedens zijn van een autisme spectrum stoornis bij dit kind. In *figuur 2* staat het spreidingsdiagram van kinderen met een normale ontwikkeling met een leeftijd van 7 tot en met 13 jaar. Met de resultaten van deze 44 participanten is een correlatieanalyse gedaan. Er is een significante positieve relatie tussen leeftijd en het aantal keer dat participanten het figuurlijke antwoord kozen, $r(44) = .381, p = 0.01$. In *figuur 2* is te zien dat veel jongere kinderen onder de gemiddelde lijn scoren, maar een aantal scoren ook ruim daarboven. Oudere kinderen scoren vooral boven de lijn. Weinig participanten hebben ongeveer de helft van de items figuurlijk geïnterpreteerd, zoals te zien is in *figuur 2*.

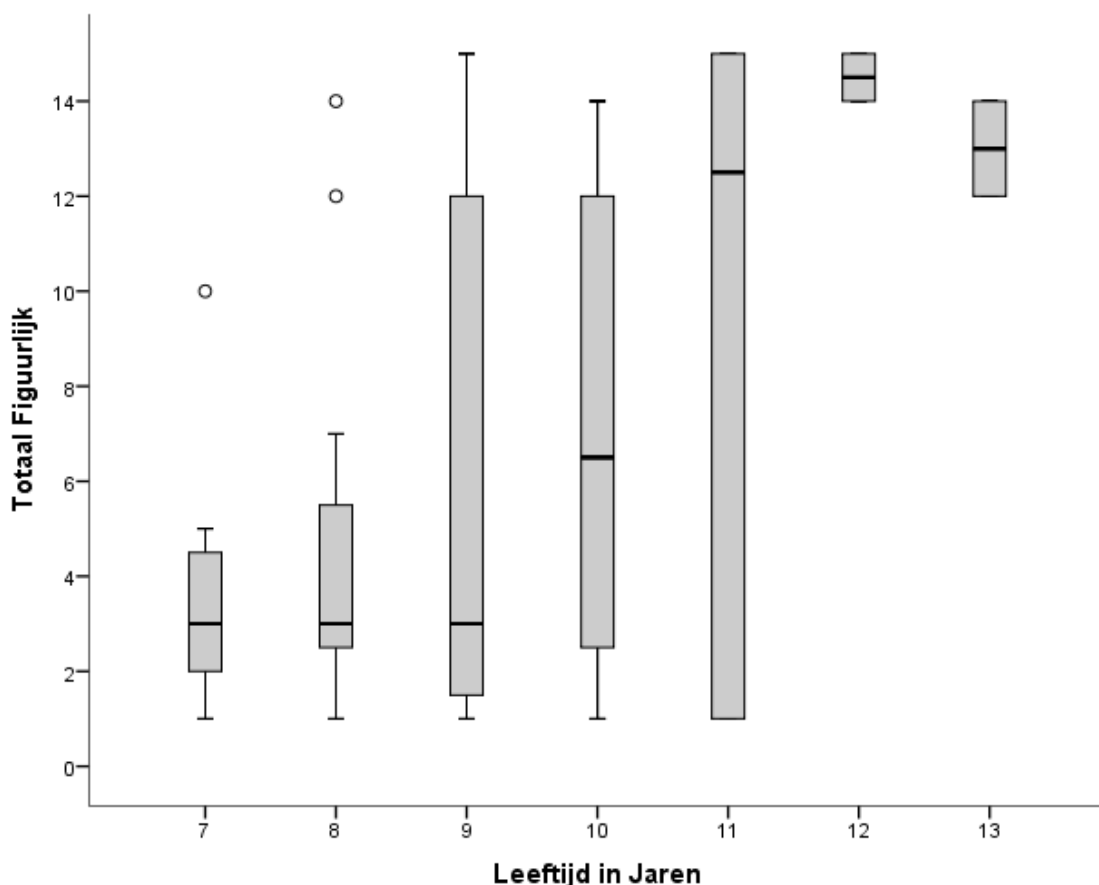

Figuur 2. Aantal figuurlijk gekozen antwoorden per leeftijd in dagen (N=44).

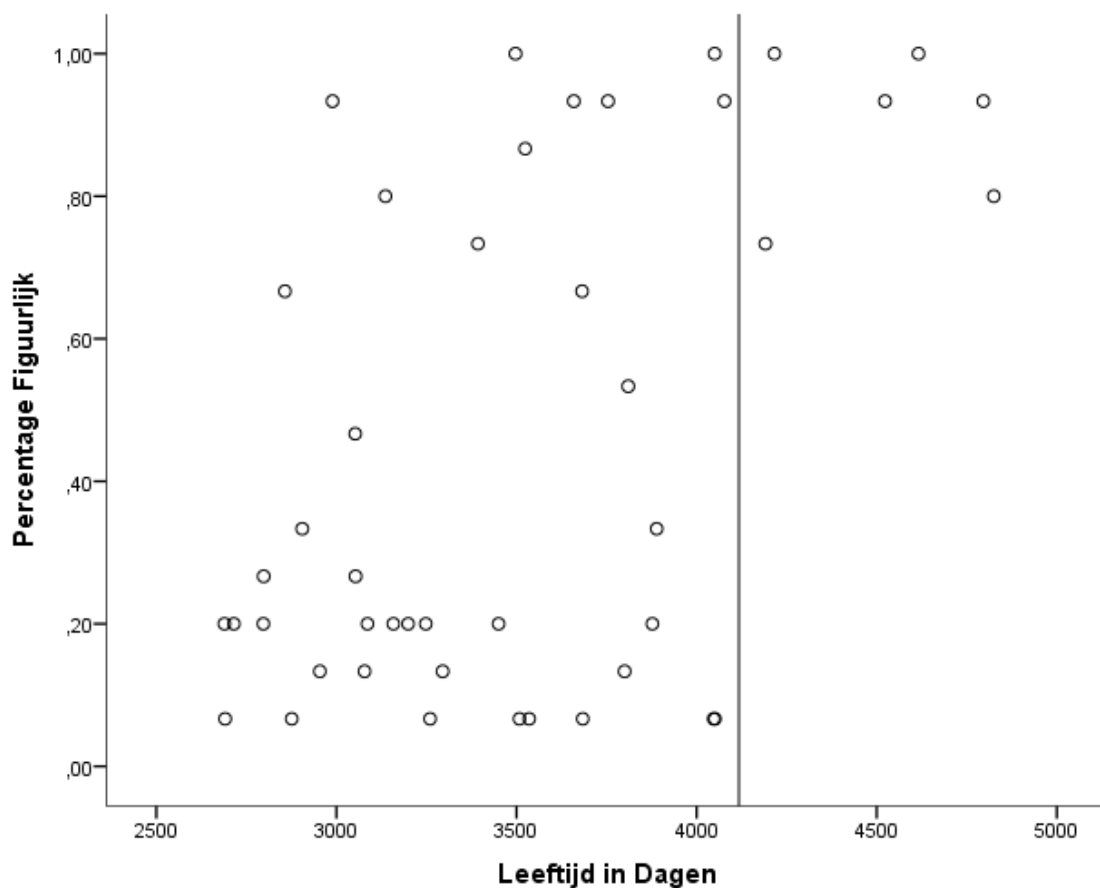
Figuur 3. Effect van thuistaal op aantal antwoorden figuurlijk (N=44).

Tijdens het experiment is aan de participanten gevraagd welke taal zij thuis vooral spreken. In *figuur 3* is te zien dat thuistaal geen effect heeft op de scores van de participanten. Verder is bijgehouden welke participanten dyslexie hebben. Echter, slechts twee van de participanten bleek hiermee gediagnostiseerd te zijn en daarvoor zijn geen afwijkende resultaten ten opzichte van leeftijdsgenoten gevonden. Vervolgens is gekeken of er geen erg afwijkende resultaten waren binnen leeftijdscategorieën. Hiervoor is leeftijd in jaren gebruikt in plaats van leeftijd in dagen, zoals in *figuur 2*. In *figuur 4* is te zien dat jonge kinderen, van 7 en 8 jaar, over het algemeen laag scoren, maar dat er ook enkele kinderen zijn die erg hoog scoren. Dit effect was al eerder zichtbaar in *figuur 2*. Kinderen van 9 tot en met 11 jaar hebben wisselende resultaten en kinderen van 12 en 13 jaar scoren hoog.

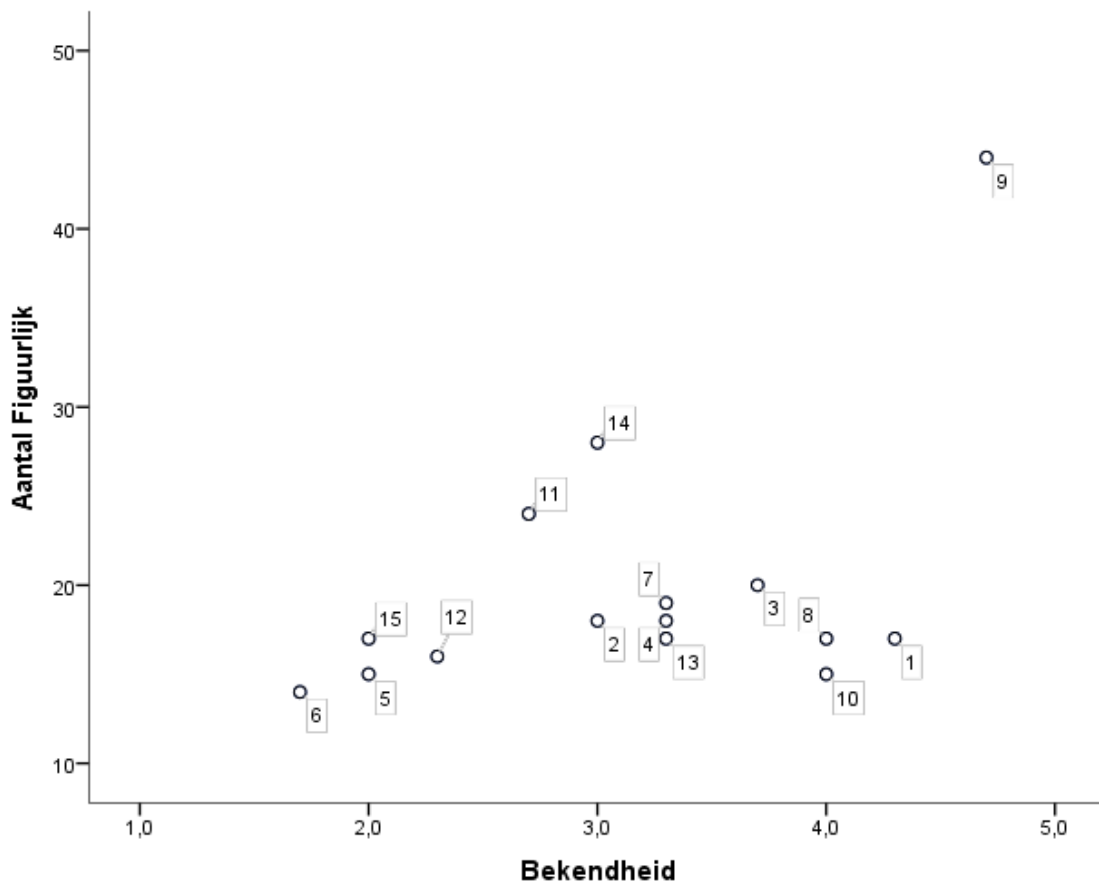
Figuur 4. Resultaten van aantal antwoorden figuurlijk per leeftijd in jaren (N=44).

Aan de hand van deze resultaten is geen vaste leeftijd aan te wijzen waarop kinderen idiomen op het niveau van volwassen kunnen begrijpen, aangezien sommige kinderen op jonge leeftijd al de figuurlijke betekenis kiezen en andere kinderen nog niet. Wel blijkt er een bepaalde leeftijd vanaf wanneer alle kinderen idiomatische expressies lijken te begrijpen, dus in 80 procent of meer van de gevallen het figuurlijke antwoord kiezen. In *figuur 5* is te zien dat kinderen na ongeveer 4100 dagen allemaal rond de 80 procent of hoger scoorden. Dus, op 11-jarige leeftijd lijkt het vermogen om idiomatische expressies op de figuurlijke manier te kunnen interpreteren volledig verworven. De uitschieters zijn kinderen die al voor de leeftijd van 11 jaar idiomen op het niveau van volwassenen interpreteren.

Figuur 5. Scores in procenten per leeftijd in dagen (N=44).

Voordat het onderzoek in de praktijk werd uitgevoerd is aan de participanten van de pre-test gevraagd om voor elk item in het experiment hun verwachting te geven over de bekendheid van dat idioom bij kinderen van 7 tot 13 jaar. In *tabel 2* zijn de verwachtingen van de bekendheid op een 5 puntenschaal met de scores van de participanten van het onderzoek te zien. Voor item 9 was de verwachting van bekendheid het hoogst. Deze verwachting klopt aangezien alle participanten dit item correct beantwoordden. Bij item 6 was de beoordeling van de bekendheid het laagst. Hier werd het minst vaak voor de figuurlijke afbeelding gekozen. Toch blijkt uit een correlatieanalyse dat er geen significante relatie was tussen de bekendheid en het aantal keer dat voor het figuurlijke antwoord werd gekozen, $r(44) = .336$, $p = 0.18$. Het is niet zo dat de items die als erg bekend werden gewaardeerd vaker met de figuurlijke afbeelding werden beantwoord, zoals te zien is in *figuur 6*. Welk item bij welk nummer hoort is te vinden in bijlage 6.2.

Figuur 6. Bekendheid ten opzichte van aantal figuurlijk (N=44).

Tabel 2. Totale scores en gemiddelde verwachtingen per item (N=44).

Verwachting bekendheid (op een schaal van 5)	Item	Aantal figuurlijk	Aantal letterlijk	Aantal afleider
1.7	6	14	30	0
2	5	15	27	2
2	15	17	26	1
2.3	12	16	26	2
2.7	11	24	17	3
3	2	18	25	1
3	14	28	16	0
3.3	4	18	26	0
3.3	7	19	21	4
3.3	13	17	27	0
3.7	3	20	24	0
4	8	17	26	1
4	10	15	23	6
4.3	1	17	27	0
4.7	9	44	0	0

1 = Onbekend, 5 = Bekend

4. Discussie en conclusie

4.1 Discussie

Het doel van dit onderzoek was om erachter te komen op welke leeftijd Nederlandssprekende kinderen idiomen kunnen begrijpen op het niveau van volwassenen. Het niveau van volwassenen werd gelijkgesteld aan 80 procent correct beantwoord. De hypothese was dat

kinderen rond 10 jaar idiomen zullen begrijpen op het niveau van volwassenen. Deze hypothese werd bepaald aan de hand van eerder onderzoek van Bernicot et al. (2007), waar Franstalige kinderen werden getest op het begrip van idiomen. De resultaten van het huidige onderzoek zijn echter niet in overeenstemming met de voorgaande resultaten.

Uit het huidige onderzoek blijkt dat na ongeveer 4100 dagen, dus wanneer kinderen 11 jaar zijn, het vermogen om idiomen te kunnen begrijpen in ieder geval aanwezig is. Vanaf deze leeftijd scoorden kinderen allemaal erg hoog. Het vermogen om idiomen te begrijpen blijkt geen geleidelijk proces, want de resultaten waren niet normaal verdeeld. Als kinderen doorhebben hoe figuurlijk taalgebruik werkt, kiezen ze bijna altijd voor de figuurlijke interpretatie. Wanneer ze niet afweten van het bestaan van figuurlijke uitdrukkingen, kiezen ze vooral de letterlijke interpretaties. Kinderen kozen dus of bijna alleen de figuurlijke interpretaties van de idiomen of bijna niet, er is geen tussenfase. Het moment waarop kinderen begrijpen hoe ze idiomen moeten interpreteren verschilt echter behoorlijk per kind. Zoals uit de resultaten bleek kunnen sommige jonge kinderen idiomen al goed begrijpen, terwijl andere kinderen rond de 11 jaar deze figuurlijke taaluitingen pas kunnen begrijpen. Net als in het onderzoek van Levorato en Cacciari (1995) is ook hier te zien dat jongere kinderen meer letterlijk georiënteerd zijn en oudere kinderen meer idiomatisch georiënteerd in hun taalbegrip.

Omdat er een leeftijd aan te wijzen is waarop alle kinderen idiomen begrijpen is de verwachting dat het begrip van idiomen te maken heeft met een bepaalde manier van denken. Wanneer de kinderen doorhebben dat de letterlijke betekenis steeds niet bedoeld wordt, zouden ze kunnen weten welke afbeelding wel wordt bedoeld, zonder het idioom te kennen. Voor die tijd kennen kinderen alleen veelvoorkomende, veelgehoorde idiomatische expressies. Bekendheid lijkt daarom een rol te spelen bij het begrijpen van idiomen. Giora (2002) beweerde dat opvallendheid, zoals bekendheid en frequentie bepalend zijn voor het

verwerken van figuurlijke taal. Zij stelt dat opvallendheid meer bepalend is dan context. In het huidige onderzoek blijken de factoren beide bepalend te zijn. Opvallendheid is waarschijnlijk erg bepalend als je kijkt naar de drie jonge kinderen die een hoge score hadden in dit onderzoek, zie *figuur 2*. Enerzijds kan het zijn dat zij cognitief voorlopen op leeftijdsgenoten. Anderzijds kan het zijn dat zij veel idiomen hebben gehoord of gelezen en zij daardoor al hoog scoorden. Als bekendheid een belangrijke rol zou spelen bij de uitkomsten, is de verwachting dat kinderen sommige idiomen consequent veel beter beantwoorden dan andere idiomen. Dit effect is terug te zien in de resultaten. Er is één item (item 9, zie bijlage 6.2) dat alle kinderen goed hebben geïnterpreteerd. Zelfs kinderen die verder consequent voor de letterlijke betekenis kozen, kozen hier de figuurlijke betekenis. Bekendheid speelt dus wel degelijk een rol bij idioombegrip. Aan de andere kant kenden niet alle oudere kinderen die de figuurlijke afbeeldingen kozen ook daadwerkelijk alle idiomen al voor het experiment, dit is getest door achteraf steekproefsgewijs aan een aantal kinderen te vragen welke idiomen ze al kenden. Hierdoor is het ook te beargumenteren dat context een belangrijkere rol speelt dan opvallendheid. In de context van het experiment zou het kunnen dat kinderen doorhebben dat het om spreekwoorden gaat en niet om letterlijke uitingen. Het is aannemelijk dat in dit geval andere kennis nodig is. Laval (2003) vond dat meta-pragmatische kennis tussen de 8 en 10 jaar verschijnt. Het is waarschijnlijk dat idioombegrip is gebaseerd op een combinatie van meta-pragmatische kennis en opvallendheid.

De participanten van de pre-test gaven hun verwachting over de bekendheid van de idiomen bij de kinderen. Voor een aantal idiomen was de verwachting goed, zoals het bekendste en het minst bekende idioom. Ook daartussen waren een aantal goede verwachtingen, maar soms klopte de verwachting voor een aantal idiomen helemaal niet, zoals te zien was in *figuur 6*. Omdat er slechts drie participanten deelnamen aan de pre-test, zijn de resultaten erg subjectief. Voor een aantal idiomen lagen de verwachtingen erg op één

lijn, voor andere idiomen lagen de verwachtingen erg uit elkaar. De subjectiviteit zou verkleind kunnen worden door een grotere groep participanten om hun verwachting te vragen. Wellicht was er wel een significante relatie tussen bekendheid en het aantal keer dat de figuurlijke interpretatie werd gekozen wanneer de groep groter was.

Winner et al. (1988) stelden dat er drie stappen nodig zijn om figuurlijke taal te kunnen begrijpen. Eerst moet de figuurlijke intentie opgespoord worden, vervolgens moet de relatie tussen wat er wordt gezegd en wat er wordt bedoeld opgespoord worden en als laatste moet de onuitgesproken betekenis opgespoord worden. In het huidige onderzoek konden kinderen fouten maken bij de eerste stap wanneer zij niet doorhadden dat de uitingen niet letterlijk bedoeld waren. Vervolgens hoefden de kinderen tijdens dit onderzoek niet volledig op eigen basis van eigen kennis de zinnen te interpreteren, zij kregen hierbij een keuze. Kinderen hoefden dus niet zelf een relatie te leggen tussen wat er werd gezegd en wat er werd bedoeld. Ook de derde stap was hier niet nodig.

Kinderen kozen tijdens dit onderzoek bijna nooit voor de afleider. In totaal kozen negen kinderen één keer een afleider en zes kinderen twee keer. De kinderen die twee keer een afleider kozen hadden allemaal een jonge leeftijd: 7 tot en met 9 jaar. Het kiezen voor de afleider zou te maken kunnen hebben met concentratie. Bij de jongere kinderen was tijdens het onderzoek te merken dat zij soms hun concentratie verloren. Verder was het opvallend dat de oudere kinderen vaak zeker waren van hun keuze en jongere kinderen soms twijfelden. Na de eerste zin van een item (zie bijlage) hadden een aantal jonge kinderen hun vinger boven het figuurlijke antwoord. Wanneer vervolgens de tweede zin werd gezegd, ging hun vinger naar de afbeelding met de letterlijke interpretatie. In de eerste zinnen van de items werd de situatie uitgelegd en deze duidde op de figuurlijke interpretatie. Het geven van een inleidende zin is in dit soort experimenten nodig. Wanneer dit weggelaten zou worden, zouden kinderen alleen op basis van hun kennis van de idiomen kunnen antwoorden en niet op basis van de situatie en

context. Kinderen kiezen in dat geval misschien vaker voor de afleider, omdat zij niet in een bepaalde richting worden gestuurd. Het zou in het vervolg beter zijn om een langer verhaaltje te presenteren, waarin zowel de letterlijke als de figuurlijke interpretatie verwerkt is. Op basis daarvan kan nog preciezer naar het idioombegrip gekeken worden, aangezien kinderen niet alleen extra informatie krijgen die richting de figuurlijke betekenis wijst. Hiervoor zijn echter afbeeldingen nodig die precies aansluiten bij het verhaaltje. Het was niet mogelijk om dit te realiseren voor dit eindwerkstuk.

De thuistaal van de participanten is meegenomen in de resultaten. Er is geen duidelijke relatie te zien tussen thuistaal en het begrip van idiomen door kinderen. In het huidige onderzoek is er een hoger percentage meertalige kinderen in de groep oudere kinderen, dan bij de jongere kinderen. Dit kan wellicht de resultaten beïnvloed hebben. Er was één participant die thuis bijna geen Nederlands sprak, maar wel op school goed Nederlands had geleerd. Deze participant was 10 jaar en had een lage score. Het zou kunnen dat er een relatie is tussen thuistaal en begrip van idiomen, maar ook kinderen die thuis Nederlands spraken hadden op 10 en 11-jarige leeftijd soms dezelfde score. Algemene conclusies zijn natuurlijk niet te trekken uit één voorbeeld. Daarnaast gaven twee kinderen aan dyslexie te hebben. De resultaten van deze kinderen weken niet af van de resultaten van leeftijdsgenoten. Ook hier geldt dat het gaat om een kleine groep, en dat de resultaten dus niet direct iets zeggen over de hele groep.

Eén participant van 11 jaar werd geëxcludeerd uit de resultaten vanwege afwijkende antwoorden ten opzichte van leeftijdsgenoten. Deze participant vertoonde tevens kenmerken van autisme. Opvallend was dat de antwoorden van deze participant op twee na allemaal letterlijk waren. Het lijkt erop dat het begrip van figuurlijk taalgebruik bij dit kind achterloopt bij die van kinderen die een normale ontwikkeling doormaken. Zoals eerder werd genoemd wordt in de wetenschap een relatie verondersteld tussen ToM en taal. Omdat kinderen met

autisme achterlopen op het gebied van ToM ten opzichte van leeftijdsgenoten, hebben zij ook meer moeite met het begrijpen van figuurlijk taalgebruik (MacKay en Shaw, 2004). Aan de hand van dit voorbeeld wordt verwacht dat de bewering van Happé (1994), dat mensen met autisme taaluitingen in een te ruime context letterlijk interpreteren, klopt. Echter, aan de hand van één voorbeeld kan niet gegeneraliseerd worden over een hele groep. De resultaten van dit onderzoek liggen wel op één lijn met eerder gedaan onderzoek.

Het aantal items van het experiment was naar mijn idee precies goed, aangezien met minder items het lastiger zou worden om de resultaten goed te interpreteren. Meer items waren echter naar mijn idee niet goed geweest aangezien sommige kinderen bij de laatste opgaven ongeduldig werden en snel klaar wilden zijn. Hoewel dit slechts bij een aantal kinderen het geval leek te zijn, zou het de resultaten kunnen beïnvloeden. Tijdens dit experiment werd een vaste itemvolgorde aangehouden. Het zou kunnen dat kinderen aan het eind vermoeid raakten, maar dit is echter niet terug te zien in de resultaten. De antwoorden van de kinderen waren over het algemeen erg constant. Afwijkende antwoorden kwamen zowel in het begin als in het midden en aan het einde van het onderzoek voor.

Zoals eerder al genoemd is, was tijdens het onderzoek te zien dat vooral jonge kinderen soms twijfelden over hun keuze. In vervolgonderzoek zou de reactietijd van kinderen gemeten kunnen worden, om te zien of daarvan een effect is ten opzichte van de keuze. Verder zullen meer persoonlijke kenmerken van de kinderen meegenomen moeten worden om de resultaten te kunnen verklaren. Jonge kinderen die hoge scores behaalden hebben wellicht overeenkomsten in hun persoonlijke kenmerken. Het zou kunnen dat tot een bepaalde leeftijd bekendheid een rol speelt, maar wanneer de meta-pragmatische kennis aanwezig is niet meer. Het huidige onderzoek was te kleinschalig om al deze gegevens mee te nemen. Ook kan in het vervolg beter gebruik gemaakt worden van langere verhaaltjes, die zowel de letterlijke als de figuurlijke interpretatie omvatten.

4.2 Conclusie

Kinderen kunnen vanaf 11 jaar idiomen begrijpen op het niveau van volwassenen. Kinderen tussen 7 en 9 jaar interpreteren idiomen vaak letterlijk, kinderen van 9 tot 11 jaar vertonen wisselende resultaten en kinderen vanaf 11 interpreteren de idiomen vooral figuurlijk. Het lijkt erop dat het vermogen om idiomen te begrijpen meestal tussen de 9 en 11 jaar wordt ontwikkeld. Er zijn kinderen die al op jongere leeftijd idiomen kunnen begrijpen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met bekendheid. Idioombegrip lijkt afhankelijk te zijn van zowel bekendheid als meta-pragmatische kennis.

5. Literatuurlijst

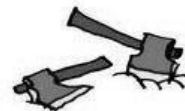
- Astington, J. W., & Jenkins, J. M. (1999). A longitudinal study of the relation between language and theory-of-mind development. *Developmental psychology*, 35(5), 1311.
- Baron-Cohen, S., Leslie, A. M., & Frith, U. (1985). Does the autistic child have a “theory of mind”? *Cognition*, 21(1), 37-46.
- Bernicot, J., Laval, V., & Chaminaud, S. (2007). Nonliteral language forms in children: In what order are they acquired in pragmatics and metapragmatics?. *Journal of Pragmatics*, 39(12), 2115-2132.
- Brownell, H., & Martino, G. (1998). Deficits in Inference and Social Cognition: The Effects of Right Hemisphere Brain Damage. *Right hemisphere language comprehension: Perspectives from cognitive neuroscience*, 309.
- Gibbs, R. W. (1980). Spilling the beans on understanding and memory for idioms in conversation. *Memory & Cognition*, 8(2), 149-156.
- Giora, R. (1997). Understanding figurative and literal language: The graded salience hypothesis. *Cognitive Linguistics (includes Cognitive Linguistic Bibliography)*, 8(3), 183-206.
- Giora, R. (1999). On the priority of salient meanings: Studies of literal and figurative language. *Journal of pragmatics*, 31(7), 919-929.
- Giora, R. (2002). Literal vs. figurative language: Different or equal?. *Journal of pragmatics*, 34(4), 487-506.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. 1975, 41-58.

- Happé, F. G. (1993). Communicative competence and theory of mind in autism: A test of relevance theory. *Cognition*, 48(2), 101-119.
- Happé, F. G. (1994). An advanced test of theory of mind: Understanding of story characters' thoughts and feelings by able autistic, mentally handicapped, and normal children and adults. *Journal of autism and Developmental disorders*, 24(2), 129-154.
- Laval, V. (2003). Idiom comprehension and metapragmatic knowledge in French children. *Journal of Pragmatics*, 35(5), 723-739.
- Levorato, M. C., & Cacciari, C. (1995). The effects of different tasks on the comprehension and production of idioms in children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 60(2), 261-283.
- MacKay, G., & Shaw, A. (2004). A comparative study of figurative language in children with autistic spectrum disorders. *Child Language Teaching and Therapy*, 20(1), 13-32.
- Milligan, K., Astington, J. W., & Dack, L. A. (2007). Language and theory of mind: meta-analysis of the relation between language ability and false-belief understanding. *Child development*, 78(2), 622-646.
- Nunberg, G., Sag, I. A., & Wasow, T. (1994). Idioms. *Language*, 491-538.
- Premack, D., & Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind?. *Behavioral and brain sciences*, 1(04), 515-526.
- Searle, J. R. (1979). What is an intentional state?. *Mind*, 88(349), 74-92.
- Slaughter, V., Peterson, C. C., & Mackintosh, E. (2007). Mind what mother says: Narrative input and theory of mind in typical children and those on the autism spectrum. *Child development*, 78(3), 839-858.
- Sodian, B., & Kristen, S. (2010). Theory of mind. In *Towards a theory of thinking* (pp. 189-201). Springer Berlin Heidelberg.
- Tolchinsky, L. (2004). Childhood conceptions of literacy. In *Handbook of children's literacy* (pp. 11-29). Springer Netherlands.
- Wimmer, H., & Perner, J. (1983). Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition*, 13(1), 103-128.
- Winner, E., Levy, J., Kaplan, J., & Rosenblatt, E. (1988). Children's understanding of nonliteral language. *Journal of Aesthetic Education*, 22(1), 51-63.

6. Bijlage

6.1 Voorbeelditem

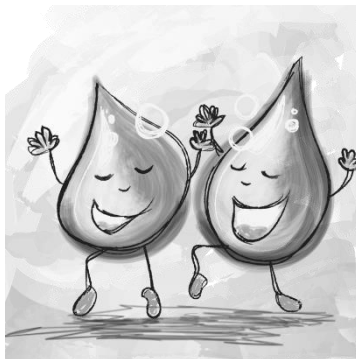
Zij willen geen ruzie meer. De strijdbijl wordt begraven.

6.2 Testitem

De volgorde is: afleider, letterlijke afbeelding en figuurlijke afbeelding. Tijdens het onderzoek werden de afbeelding in verschillende volgordes aan de participanten gepresenteerd.

1. Zij zien er hetzelfde uit. Ze lijken als twee druppels water op elkaar.

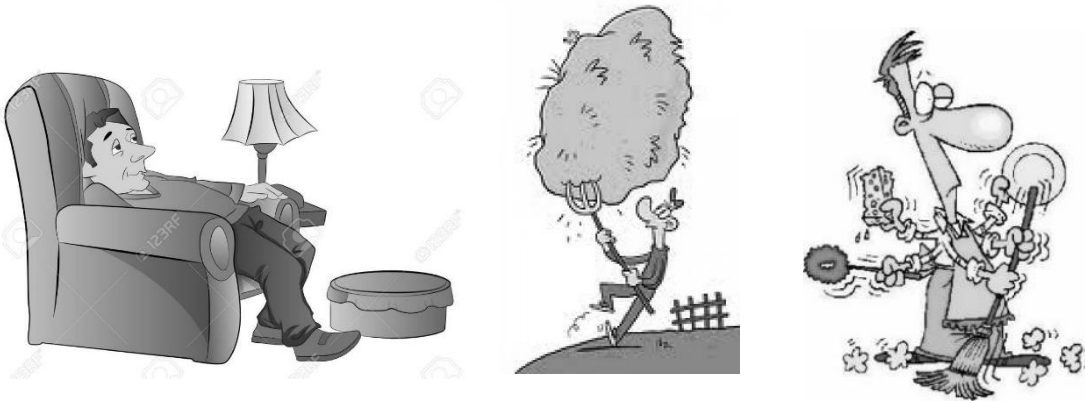
2. Hij heeft geen zin in zijn eten. Hij eet met lange tanden.

3. Hij is niet zo handig. Hij heeft twee linkerhanden.

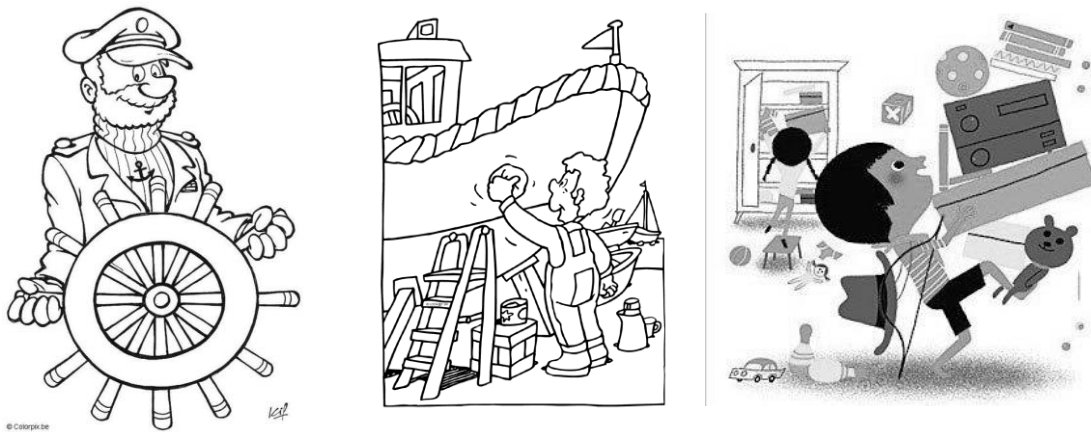
4. Hij is altijd druk. Hij neemt te veel hooi op zijn vork.

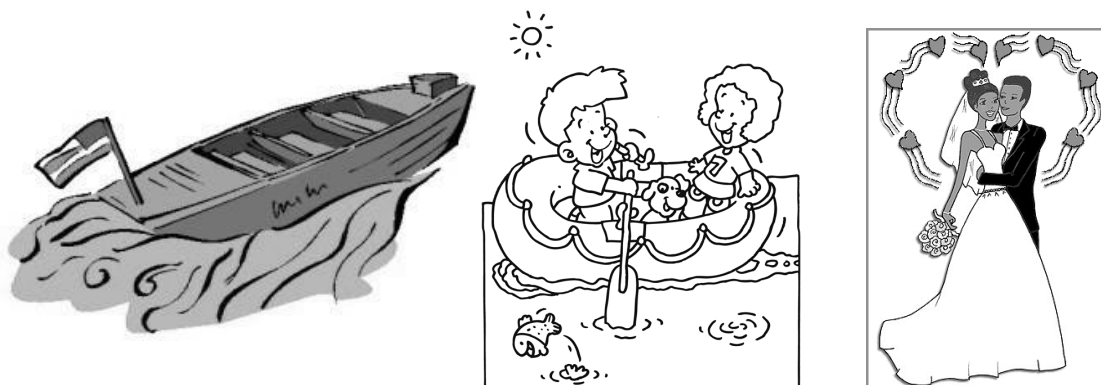
5. Hij is moe. Hij gaat met de kippen op stok.

6. Hij ruimt op. Hij maakt schoon schip.

7. Zij willen bij elkaar zijn. Ze stappen in het huwelijksbootje.

8. Zij vinden dat allebei leuk. De appel valt niet ver van de boom.

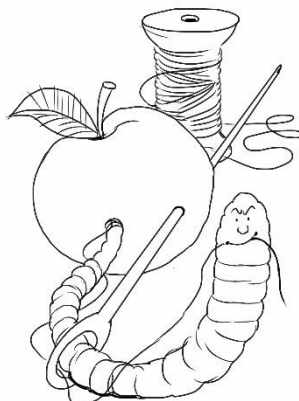
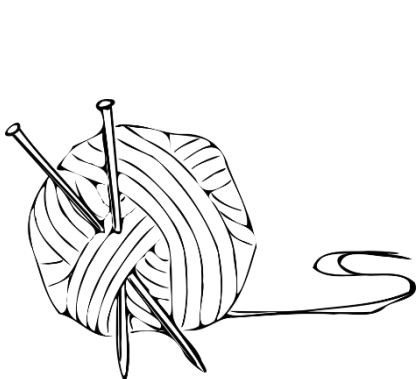
9. Hij heeft al een tijd niets gegeten. Hij rammelt van de honger.

10. Hij heeft iets stouts gedaan. Hij schuift het in haar schoenen.

11. Zij kon net ontsnappen. Ze kroop door het oog van de naald.

12. Zij is een echte moeder. Ze neemt haar kinderen onder haar vleugels.

13. Het kind is nieuw op school. In de pauze kijkt het kind de kat uit de boom.

14. De ouders waren niet thuis. Het huis staat op stelten.

15. Hij wil graag dat mensen naar hem luisteren. Hij trommelt veel mensen op.

